

Den avslutande diskussionen tar nämligen upp frågan om Habermas eller Bourdieu skapar bäst, eller mest, förståelse av det tidiga 1800-talets offentlighet. Hennes svar är givet på förhand eftersom avhandlingen fram till slutdiskussionen varit ett utmärkt exempel på hur ett fält konstitueras av stridande viljor och uppfattningar.

Fredrik Nilsson, Lund

Hanna Östholm: *Litteraturens uppodling. Läsesällskap och litteraturkritik som politisk strategi vid sekelskiftet 1800*. Gidlunds förlag, Hedemora 2000. 343 s., ill. English summary. ISBN 91-7844-323-7.

Den uppsaliensiska idé- och lärdomshistorikern Hanna Östholms avhandling om läsesällskap och litteraturtidsskrifter i Uppsala och Åbo är faktaspäckad. Ett till stora delar spännande material serveras i korsningen mellan presshistoria, litteratursociologi, bok- och bibliotekshistoria samt idé- och lärdomshistoria.

I ett inledande kapitel presenteras tidigare forskning, diskuteras teori- och metodfrågor samt definieras centrala begrepp som uppodling, upplysning, politik. Ett andra tecknar den geografiska, sociala och kulturella kontexten; här möter läsesällskapen (ett i var stad) och tidskrifterna (*Litteratur-Tidning* 1795–97, *Journal för svensk litteratur* 1797–1812 och *Allmän Litteratur Tidning* 1803), här bjuds rundmålningar av Uppsala och Åbo, här presenteras för verksamheterna viktiga personer som, med författarens benämningar, journalisten Gustaf Abraham Silverstolpe, filosofen Benjamin Höijer, läkaren Pehr Afzelius, kemisten Anders Gustaf Ekeberg, biskopen Jacob Tengström, bibliotekarien Henrik Gabriel Porthan, skalden Frans Michael Franzén och fabrikören Johan Gadolin. I det tredje redogörs för sällskapens och tidskrifternas inriktning på och förhållande till det praktiskt nyttiga, och rymmer såväl statistiska redovisningar som mer kvalitativa presentationer av de respektive sällskapens bokbestånd och av tidskrifternas recensioner samt en behandling av synen på kunskapsspridning. Det fjärde tecknar framför allt föreställningar kring litteraturkritik. Här presenteras tidens estetiska huvudfrågor samt kritikens syften och utföranden. Det femte kapitlet belyser litteraturdebattens politiska funktioner. Hur de s.k. järnåren upplevdes av verksamma publicister diskuteras. Tidskrifterna karakteriseras. Förteckningar över sällskapens litteraturbestånd samt tabeller redovisande tryckorter, periodicitet och ämnesfördelning följer som bilagor.

Avhandlingen är övervägande deskriptiv; verksamheterna får sin tolkning genom rastret "Uppodlingen" riktad till "den bildade allmänheten".

Uppodlingen var inte nödvändigtvis kontroversiell och inbegrep allt från jordbruksredskap till teologi. Optimismen och tron på en reformering av samhället var grundläggande; det är i denna mening uppodlingen ses som en "politisk strategi". "Uppodlingsprojektet" konkretiseras sålunda genom läsesällskapens och tidskrifternas kunskapsspridning. *Upplysningen* å andra sidan får beteckna "ett visst sorts tänkande" där grunden utgjordes av "kunskapssynen och optimismen". Kunskaperna måste vara tillämpbara och spridningen av dem var nödvändig just för att de skulle komma till användning". Hur Östholms Uppodling egentligen förhåller sig till Upplysningen (enligt såväl hennes egen definition som de senaste decenniernas kulturtolkande forskning, där även svenska idé- och lärdomshistoriker bidragit) och vad begreppsanvändningen avser tillföra vår förståelse hade möjligen kunnat tydliggöras bättre.

Hur skribenterna adresserar och definierar sin publik är ett angeläget spörsmål, och Östholm hävdar att "den bildade allmänheten" var ett nytt, av skribenterna föreställt och ofta apostroferat ideal. Att begreppet användes frekvent kring sekelskiftet 1800 är en intressant iakttagelse (att det brukades flitigt några decennier senare och att samtiden ofta nyttjade epiteterna "den upplysta" och "den läsande" är känt), varför man här, i synnerhet som begreppet dessutom är centralt för den övergripande tolkningen, efterlyser belägg liksom en begreppshistorisk utredning. Och hur imaginär målgruppen egentligen var kunde kanske ha utretts mer.

Beskrivningen av den kulturella, sociala och ekonomiska miljön i Uppsala respektive Åbo är livfull och innehållsdiger. Inte bara sällskapen och tidskrifterna framträder här med färg. Diagrammen över dels läsesällskapens litteraturbestånd med avseende på ursprungsland, periodicitet och ämnesfördelning, dels recensionernas ämnesfördelning är värdefulla. Vad man dock kan sakna är en diskussion om tidens egen kategorisering. Varför exempelvis reseskildringar (som ju sägs ha uppfattats som ett korrektiv till romaner) liksom Leopolds samlade skrifter hamnat under den för tiden något främmande rubriken "förströelse" förblir oklart. Framställningen kunde ha vunnit på fler jämförelser, med andra samlingar och med litteraturutbudet i stort. Man kan hoppas att författaren med samma entusiasm framgent tar sig an uppgiften att vidga undersökningen.

Patrik Lundell, Lund